

másbaszövését jelenti, amelyek ugyan többnyire a láthatatlanban horgonyoznak, ámde mégis tisztán körülhatárolható vonatkozásaik vannak egymáshoz. Az erők állandóan mozgó játéka ez“.

Valóban ráillenek ezek a sorok Moholy Nagy képalkotásaira. Meggyőződni erről azonban csak személyesen lehet. A legjobbat, amit a művész képeiben mondani akar, nem lehet szóban megmagyarázni. A festőművészetet mindig csak az fogja megérteni, aki a gyermek előítéletek nélküli fogékonyságával járul a művészi alkotás elé. Aki anekdotát keres, Moholy Nagy képeiben azt nem fogja megtalálni. A szín, a forma, a fény szépsége azonban megsejteti velünk az új látást, amellyel Moholy Nagy és néhány kortársa ajándékozta meg ma a világot. (Walter Gropius.)

NAPJAINK UJABB KÖVETKEZETLENSÉGEIRŐL. Mint minden átmeneti időszakban, amikor az elmúlt állapot utószegéseibe a jövőbeli megoldás intonációja vegyül, mint most is, amikor még az el nem múlt világválság és annak még ismeretlen megoldása közé kerülnek az évek, lépten-nyomon megoldhatatlannak látszó ellentmondásokba ütközünk.

Az elfogulatlan szemlélőnek, vagyis annak, aki a jelenségeken *kivül helyezkedve*, azokat „önmaguk“-ban akarja megérteni, kétségbe kell esnie ebben az érzésben: „semminek se látszik már semmi értelme.“ Nem beszélünk itt arról az egyszerű hamisításról, amit bizonyos csoportok követnek el és ami a szó és a tett ellentmondásából álló következetlenség; ezeken a szemlélő már nem ütközik meg, tudomásul veszi azokat, mint öregember a régi betegséget — és másra gondol. De itt vannak a komolyabb esetek, azok a friss következetlenségek, amelyek felett nem lehet „olcsó trükk — nem érdekel“ — szólással napirendre térni. Javarészünk nem is nő a napipolitika kertjében, de a társadalmi élet u. n. semleges területein: közgazdaságban, erkölcsben, irodalomban, művészetekben..

Hogy az utolsókkal kezdjük: nem feltűnő-e például, hogy az új realista irodalomban, amely pedig olyan büszkén deklarálja magát az anyagi-társadalmi valóság irodalmának („la vérité, toute la vérité, rien que la vérité — az elhunyt Gorkij szellemi irányítása alatt állók elve ma is) — mégis annyi az iránymutató célzatosság? Nem teleológizmus ez, nem az előrevertített cél (=ideál) által való meghatározottság: *idealizmus*? Ezzel szemben azok az irodalmak, amelyek az idealizmus jegyét veszik magukra és formalisták vagyis a forma, a művészi anyag elsőbbségét, illetve egyedülvalóságát vallják, elvetve minden eszmei tartalmat, vagy mindent a sohopenhaueri (vagy Göbbels féle) „faji szellem“-től, egy kollektív *ösztöntől* determinálnak tüntetnek fel, amikor tudvalévő, hogy ugy a formalizmus, mint a determinizmus mindig inkább a materialista irodalmi áramlatok sajátja szokott lenni! Hol itt a ráció?

Vagy erkölcsi területen: a mai „értékek átértékelődése“ idején és főleg, amikor a társadalmi, családi, szerelmi, stb. kapcsolatok „eldologiasodása“ soha nem látott mértéket öltött, hogyan lehessen értelmezni azt az új tömeghangulatot, amely a családi formákat, a családi tűzhely tisztaságát veszi védelembe, valósággal a család regenerációja felé irányul és odáig hat, hogy a legszélsőbb pártok is sietve magukévá teszik, sőt az a szocializmus honában is olyan családvédő intézkedésekhez vezet, mint a válások és a gyermekelhajítás megnehezítése?

Milyen ellentét van például abban is, hogy a szélsőséges autarchiák (nemzeti elzárkózások) idejében mindenütt mégis külpolitikai, világpolitikai kérdések dominálnak, hogy kormányok s parlamentek sorsa, képviselő- s elnökválasztások majdnem kizárólag külpolitikai kérdéseken dőlnek el, hogy a demokratikus parlamentekben szinte csak ezeken vitat-

koznak, s még a regresszív államok képviselői is álparlamentjeiket szinte csak arra hívják össze, hogy a világpolitika kérdéseiben megnyilatkozzanak? Es lehet-e hinni, hogy ugyanakkor olyan ultranemzetköziesek, mint akik majd Isztambulból, majd Oszlóból hirdették egy évtizeden át a nemzetközi átalakulás azonnali szükségességét, most Mexicóból is azok ellen tüzelnek, akik — ha nem is mindenütt, de legalább a maguk portáján — éppen azon az átalakuláson fáradoznak. Es ami több: lehet-e hinni, hogy ezek az örök átalakulók (l. a „permanens átalakulás“ elméletét) a regresszió államaival szövetkeznek, amelyek azon az egy helyen is kioltani igyekeznek az átalakulás tüzét? Nem misztifikáció ez?

Nem kicsinek látszik az ellentmondás abban sem, hogy a regresszív államok, amelyek a tömeg alárendeltségének, a tömeg megvetésének elméletén alapszanak, ugyanakkor soha nem látott méreteiben kultiválják a tömeg-felvonulásokat, a tömeg-szervezeteket, a nyilvános céciókat és parádékat, míg másrészt, ugyanazok az ultra-bal népfanatikusok, akik a legprogresszívebb helyeken is arisztokratikus, sőt deszpotikus felsőbbiséget látnak, egy idő óta valósággal fumigálják a tömegvélemény megnyerését, valósággal csak „kancellária-politikát“ folytatnak a kiválasztottak körében és ebben a Petur-bános viselkedésükben odáig mennek — mint azt az „augusztusi tizenhatok“ tették, hogy meghaltak, anélkül, hogy tetteik indító okát elárulták volna, állítva, hogy semmilyen komoly céljuk a pusztá felül-jutáson kívül nincs és nem volt, — és jönniök kellett, a „januári tizenhetek“-nek, hogy kiderüljön, miszerint cél és program igen is volt és van a dologban, de ez, mint a szóbanforgó tömeg által meg nem érthető, azzal el nem fogadtatható, csak a beavatott keveseknek volt fenntartva...¹

Hol a ráció? Hol az az egységesítő tény vagy elv, amelyekben mind-ezek a következtelenségek és ellentmondások megoldódnak, érthetőkké válnak? Hát először is legyünk tisztában azzal, hogy vannak tényleges ellentmondások is, ellentmondások, melyek a valóságban, társadalmunk strukturájában rejlenek. Ilyennek tekintjük pl. azt, hogy a regresszív államok, amikor fenntartásuk érdekében széles tömegekre apellálnak, ugyanakkor, mint a legfelső csúcs-érdekek-képviselői, kénytelenek nemcsak a széles tömegeket, de a közbeeső kisebb tökéseket is megnyomorítani. De vannak ál-ellentmondások is, olyanok, amelyek csak a tájékozatlan, vagy a túl-közömbös szemlélő előtt látszanak azoknak, mint például az ultrabal álláspont és a regresszív háborúsok közötti megegyezés „ellentété“, amely eléggé érthetővé válik, ha számításba vesszük az idők változását. Nyilvánvaló például, hogy aki azt állítja, hogy az átalakulás egy országban meg nem valósítható, az mindaddig, amíg az átalakulás világméreteiben hisz, azonnali világ átalakulást fog követelni, de amint úgy látja, hogy ez lehetlenné vált, abban a percben már feltételezi, hogy azon bizonyos egy országban is minden elveszett és az ellenkező végletbe csap át, a régi állapot restaurációját elmaradhatatlannak tartja és ezen páni hangulatában mit sem kíván jobban, minthogy ő maga vigye véghez a restaurációt, hogy „menthesse, ami még menthető“. Ez, mint az augusztusi és januári tizenhetek megmutatták, az oslo-mexikóiak

¹ Abból a szempontból, hogy egyeseknek miért kell a nyilvánosság, a tömeg előtt szándékaikat elhallgatniok, viszont mások miért tartják szükségesnek, legalább a döntő percben ezt is feltárni, jellemző a januári tizenhetek egyik főszereplőjének nyilatkozata, aki az elhallgatás okát abban jelölte meg, hogy a háború előkészítéséről és a háborús-regresszív államokhoz való orientációról lévén szó, ezt a mélyen pacifista tömegekkel elfogadtatni lehetetlen lett volna.

esete, akik a „negyedik-nemzetköziség“ hivatalos orgánusának, a *Bulletin*-nek 1930. évf. 10. számában már így fogalmazzák felfogásukat: „A visszavonulás úgy is elkerülhetetlen. Ezt hát minél előbb végre kell hajtani... — ...Meg kell állítani a föld-közösítést... — ..Beszűntetni az iparosításban való ugrásokat. Revidálni a tempó kérdését... — ..Lemondani a zárt gazdaság „ideáljairól“. Kidolgozni a tervnek egy új variánsát, amely a világpiaccal (értsd: világtőkével) való széles együttműködésen alapszik... — ...Végrehajtani a szükséges visszavonulást, aztán a stratégiai átcsoportosítást...“

Ez a pesszimizmus fokozódik 1933-ban, a regresszió németországi győzelme után. A program akkor még „radikálisabb“: — „a) feloszlítani a közös gazdaságok javarészét, mint felfújtakat; — b) feloszlítani az állami föld-gazdaságokat, mint nem-rentábilisakat; — c) lemondani a nagy-paraszti osztály likvidálásáról; — d) visszatérés a koncessziórendszeréhez, a nagy állami iparvállalatoknak, mint nem-rentábilisaknak koncesszióba adása“.

1935-36-ban a pesszimizmus valóságos pánikba csap át már a regresszió világgyőzelmének elkerülhetetlenségét, a biztos háborút és a progresszív átalakulás országának biztos vereségét látják az „ultra-progresszivek“, amiből már egyenesen következik a legellenségesebb csoporttal való szövetekezés és „menteni, ami menthető“... kétségbeesése.

Íme milyen vaskövetkezetesség a következetlenségben!

Hasonlóképp csökken az említett ellentmondás autarchizmus és külpolitikai beállítottság között is, ha csak számításba vesszük, hogy az autarchia nem öncél, nem az „én majd élek békében magamnak“ elvéből fakad, hanem éppenséggel a *világ*-háborúnak, a *világ*piacért való küzdelemnek egyik eszköze s alig látszik ellentmondás abban, hogy a „felsőbbrendű faj“ és az „egyén felsőbbrendűsége“ elveit hirdető regresszió olyan gondosan istápolja a tömegbefolyását, ha tekintetbe vesszük azt az igazságot, hogy a tömegek támogatása nélkül se a progresszió, se a regresszió fennmaradni nem képes és hozzávesszük az oslóiak fő ellenlábásának és céltáblájának azt a tanítását, miszerint a progresszióknak nem milliókra, de tizmilliókra, sőt százmilliókra kell támaszkodnia, ha érvényesülni akar...

Ami aztán erkölcsi területen a családi tűzhely nagyobb védelméhez való visszatérést illeti, ennek többek között a *kis tulajdon*, a munka által szerzett *kisvagyon* védelmében is találják magyarázatát. (A család soha se annyira a nagypolgári, mint a kistulajdon tartozéka volt!) Ez a progresszió államában a „nagyobb teljesítményért nagyobb jutalom“ elvéből is fakad, míg a többi államokban a kispolgárság szerepének megnövekedéséből. Aztán: ha igaz, hogy a modern viszonyok (racionalizálás és munkanélküliség) a nőket és gyermeket kiszakítják a családból, a termelésben mozgósítják és ezáltal családdromboló hatással vannak, az is tény, hogy a legtöbb államban egy-egy családban, hol csak az egyik, hol csak a másik családtag jut munkához vagy munkanélküli támogatáshoz, (ami a családon belül éppenséggel növeli az egymásrautaltságot!) szorosabbra fűzi a családi-egységet...

Végül is a művészetek területén, ami azokat az ellentmondásokat és következetlenségeket illeti, amelyek a realista irányzat idealizmusában és az idealista irányok determinizmusában és formalizmusában rejlenek ezek is mindjárt kisebbeknek látszanak, ha elgondoljuk, hogy egyrészt a realista művekben megmutatkozó tendencia nem a műé, hanem a megfestett valóságé magáé és, hogy másrészt a „materialista“ formalizmus és fatalisztikus determinizmus mindig, a kereszténység keletkezésétől kezdve

a kubizmusig, a valóság meg nem értéséből vagy félig-megértéséből fakadt, mindig a materiális valóság-tartalmon, „e-földi élet sivárságán“ való kétségbeeséstől származott és mindenféle idealizmussal mindig annyira összefüggött, mint a fa ágai a leveleivel...

Ha mindezekben és ezeken kívül még sok minden marad is tisztázatlan, hiszen gyerekes ábránd volna, ha egy ilyen tömörségre ítélt lapháti-jegyzetben keresnők napjaink ilyen nagy kérdéseinek teljes megoldását — mégis bizonyos, hogy kétségbeesésre semmi okunk. A kétségbeesés mindig az ultra-radikálisok sajátosága, valamint a naiv hívőké is. Az első Krisztushívők, mintegy a maihoz hasonló átmeneti időszak gyermekei az ellentmondások elől a teljes lélettagadásba és tudatlanságba menekültek, de mi, ha még nem is értük el az emberiség férfikorát, a gyermekkoron már tuljutottunk és jogunk van így szólni magunkhoz: keress és megtaláld azt, amire vágyol; tanulj, kutass és idővel mindennek rájössz a nyitjára... (Köves Miklós)

KINCSKERESŐ MAGYAR HUMANIZMUS. Nehéz volna saját vallomásaik alapján meghatározni a budapesti Apollo időszak (folyóirat¹) köré tömörült új magyar humanistákat. Közel három éves sajtómunkájuk sem elegendő ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk világszemléletükről. A magyar reneszánsz emlékeinek kutatása, ami ennek a gárdának szellem-történeti elődökét volna hivatott szerezni, mesterkélt történelmi analógiára utal és magánviseli *Szekfű Gyula* idealista magyar államtörténeti iskolájának bélyegét.

Kerecsényi Dezső Oláh Miklósról adott rajzában olvassuk: „A magyar talajban elhelyezkedő humanizmus az országromlás megrázó élményén keresztül találja meg helyhez kötött feladatait s a múlt emlékeivel emelkedik az efemernek tartott jelen fölé, hogy műveltség és állam-egység az írás imagináriussá varázsló erejével legyen részese az örökkévalóságnak“. A Mohács utáni Magyarországról van itt szó, helyesebben arról az „eszmei“ Magyarországról, melyet *Kardos Tibor*, az *Apollo* másik reneszánsz-kutatója, már a *Magyar reneszánsz írók* szemelvényes kiadásának²) bevezető tanulmányában így jellemezett: „A közös csapás nyomán támadt közös büntudat, a közös szenvedés, a határokon áttörő nyelv, a magyarság történetének és jogi életének korpuszai és mindezekben kiteljesülve, mindezekből támogatva a Mátyás-legendának az öntudatos magyarságot összefogó ereje adott az elvesztett valóságos Magyarország helyett egy eszmei, virtuális Magyarországot. A virtuális ország legyőzhetetlen volt. A virtuális élet álomszerű, nagyszerű, Magyarország történetének szebbik része“. Ez a történelemszemlélet egy csillogó palástot borít a középkorvég és újkoreleje Magyarországnak zavaros sokféleségére. Szintézisbe erőlteti huszitizmus és franciskánusok, Dózsa és Werbőczy, Transzilvánia és Habsburg-Magyarország, reformáció és ellenreformáció ellentéteit. Szellemi integrálszámításával eltünteteti rendi és póri ideológiák különbségét, népi Mátyás-legendát és uri Hármaskönyv szembenállását, s a hitvitázók irodalmi harcát. A magyar reneszánsz-kutatás „virtuális Magyarország“-a alig egyéb a *Magyar Szemle* köreiben ápolta mai „eszmei“ Magyarország, „Neohungária“ multbavetített vágyképénél.

¹) *Apollo*, középeurópai humanista folyóirat. Szerkeszti Gál István. Főmunkatárs Bóka László. Budapest 1935 (I—III), 1936 (IV, V.) — ²) *A Magyar irodalmi ritkaságok* 29. száma: *Magyar reneszánsz írók*. Összeállította és bevezetéssel ellátta Kardos Tibor. Budapest 1934.